

Arnager Havn gennem 100 år

En collage over en af Bornholms 23 småhavne

Her lægger frivillige en forstærkning på molen i Arnager

Af Eyvind L. Lind

Arnager Havn har sit eget særpræg. Forenet med den krydrede duft fra røgeriet, der ikke modtager fisk fra havnen, men derimod fra Nexø og Rønne, fremtræder dette vidunderlige sted med en frodsfyldt charme, som lokker i tusindvis af mennesker og fremmede til. Fiskerlejet Arnager har i 100 år jubilæum, fortæller Alma Larsen, 78 år. Gennem forbindelser knyttet til Arnager - Jeppe Ipsen hed bedstefaderen, og han var fisker i Arnager, og det er herigennem, at Alma Larsen er stødt på oplysningerne om Arnager Havn.

Det viser sig nemlig, at Jeppe Peter Ipsen, der havde båd sammen med en anden, havde den første båd i den ny Arnager øhavn i 1884.

Et tilbageblik af fiskerlejets historie giver et interessant billede af fiskerlejets trivsel og betydning for befolkningen, som i høj grad har været afhængig af havnen, der er en privat havn beliggende 7 km syd-øst for Rønne. Den er bygget som øhavn med en 185 meter lang adgangsbro ud fra kysten. Den består af et havnebassin beskyttet af moler af sammenmurede granitblokke på sten fyldte tømmerkister.

Arnager nævnes første gang som fiskerleje i 1552. Printzskold planlagde i 1658 at anlægge en flådehavn her, denne blev dog aldrig udført.

Arnager fik en kort tid købstads-egnethed under Kaperkrigen 1807-1814.

Den første havn ved Arnager blev bygget tæt ved land i 1851, men på grund af tilsanding måtte den snart opgives. Den nuværende øhavn er bygget ca. 1884. Adgangsbroen blev i 1924 retableret til

sin nuværende skikkelse. I 1947 blev nordøstre molehoved ombygget. Samtidig blev nordre kajmole afkortet og istandsat, hvorved indsejlingen blev bredere. Siden er der ikke sket ændringer af havnen, bortset fra sløjfning af et slæbested i det sydvestlige hjørne.

Arnager-sprogistorie

Når man vil omtale fiskerlejets historie og oprindelse, vil det samtidig være på sin plads at komme lidt ind på det topografiske. Fra Bornholmske Stednavnes indeks henter vi følgende oversigt over stednavnet Arnager og det forskellige stavemåde: 14.6.1552: Arenacks eller Arenackes, 2.4.1570: ifølge et kancellibrev: Arnicke, 14.5.1570: Arnicke, 1585: af et lensregnskab: Arnagge, 1598: jordebog: Arnnagger, eller Arnach, 1602: lensregnskab, henførende til 1609: Arnager, 1624: præsteindberetning: Arnage, 1625: jordebog: Arnager, Mejer: Arnagger, 1664: jordebog: Arnager, 1671: Ravn: Aarnagger, 1676: Bagge Wandels beskrivelse: Arn-Agr. Begge Wandels rapport: Aren Agers, Arn Aher, 1681: Deckner (1679-1690): Ahnager, 1683: Bornholms historiske Samlinger XII 86: Arnak, 1685: dokumenter vedrørende forskellige kommissioner: Arnager, Arnagre, 1704: J. Sørensen/HbS XIII 84-85 Carta von Bornholm: Arnager, 1744 BbS 84-85 Carta von Bornholm, Dansk Atlas: Arnager, 1804: Skougaard: Arnaga, Videnskabskabernes Selskab Kort, matrisel, Geodætisk Instituts målebåndsbøger: Arnager.

BS. konkluderer: Udtalen viser, at efterleddet ikke kan være »Nakke«, som de ældste former

tyder på, men må være »hage« og tillige at »n« hører med til forleddet, som er stamformen »arn-« eller gen-plur. »arna-« af fuglenavnet ørn.

»Hage« bruges i stednavne særlig om frem-spring på kysten, odder og næs, hvilket stemmer godt med fiskerlejets beliggenhed på et lille næs, hvorfra der udgår en lang undersøisk revle.

De kilder, som tyder på efterleddet »nakke« er tysk eller tyskpåvirkede.

»Hage« er af skrivelserne tidlig blev omtydet til »ager«, men udtalen har stadig bevaret det oprindelige.

Aarnagger: vred påståelig

Rasmus Pedersen Ravn giver følgende forklaring: - Det andet sogn udi Vestre Herred kaldes Nicolai eller Nilais ellers Nilai Kirke Sogn, siger han. Dette sogn ligger sønden fra Vester Marie Kirke imod stranden. Sønder nedre fra kirken på strandbakken ligger et fiskerleje, kaldes Aarnagger, såsom den, der er »nagger« vred, her påståelig, om sine år, ved 20 mand stærk, som af havet søger deres næring og føde mest, og deraf fisker skatter til slottet, som de af vandet må søge, og derfor ere »nagger« om deres år og andet de til deres fiskeri skulle bruge. Der fanges for dette fiskerleje lige så fede torske og store sild som for Rønne, der ligger en liden mil vestre derfra Disse fiskerfolk med kvinder og børn søger Guds ords høreelse og des tjeneste udi fornævnte sognekirke, når den derforrettes, havende nu til sognepræst hr. Jens Sørensen Morsing og til degn en sstitut Anders Tygesen på Rønnes skoles vegne, dog boendes der udi sognet...

Orientering fra Salchow militærbeskrivelse

Nylærker sogn haves et fiskerleje i sognet, Arnager kaldet. Det ligger til søen SV i sognet. Det har i alt 20 huse, hvoraf 14 er små huse uden jord og køer, 2 med lidt jord med et par køer, 3 hvert med 14 til 15 tønder land og 3 heste og 3 køer, og 1, som ligner en gård med 29 tdr. land 5 heste og 5 køer.

Kysten og stranden: Ved disse riff (rev) dannes på to steder havne, nemlig

Arnager Riff og Sose Riff den såkaldte Arnager Havn, et stort bassin (1 mil lang og mere end ¼ mil bred) af 24 til 32 fods dybde, men aldeles åben for syd og syd-øst vind.

Blandt de bådehavne og anlægssteder til at gå ud på fiskfangst og som bedst erfares af den i året 1812 optagne fortegnelse over samtlige på landet værende både af alle slags, nemlig fiskerbåde, storebåde, eger og skibsbåde, har Arnager plads til 11 fiskerbåde.

Militæret havde en dl af 4. divisions kanoner liggende på Arnager vestre batteri: 2 14 pund kanoner og 2 12 pund kanoner beliggende 7/8 mil SO, tæt sønden for fiskerlejet Arnager, lavt på stranden - til Arnager Havn og dets havns og Rhedens forsvar.

Arnager Østre Batteri: 5 18 pund kanoner, 1300 alen øster af de forrige, ligger på strandbakken 50-60 fod højt - især til at forsvare Arnager Rhed og havn.

Arnaga-Arnager

Skougård skriver i »Beskrivelse over Bornholm, 1804«, at i Vestre Marker Sogn er et fiskerleje, som kaldes Arnaga, eller som det plejer hedder, når det for at skrives eller præntes må tage imod for danskning: Arnager.

Nævnte Arnaga kommer, efter mine tanker af mandsnavnet Arne og af det gamle ord »øge, øye eller ga«, og som formodentlig betyder såmeget som »eye«, hele navnet vil altså sige netop såmeget som Arnes Eye.

Byen har temmelig god fiskning af torsk især og botter: en slags flynder, de i Danmark såkaldte pig-hvarrer.

Arnaga har også noget landbrug, da her er 11 stæle, som de her kaldes, eller jordlodder af forskellig størrelse, der ligger til stedet, og hvoraf ved ejermands ombytning svarer i kendelse til kongen en daler, foruden eller anden skat.

En foreslået bedring af havneforholdene

P. Thorsen oplyser i en kronik fra i begyndelsen af 20'erne om Arnager by og havn:

Arnager bådehavn var indtil 1868 meget lille og næsten helt tilsandet. Laksebådene måtte derfor lig-

ge forankrede 100 favne fra land, og de fleste småbåde trækkes på kysten i stormvejr.

Der nedsatte da nævnte år en komite med lærer Clausen, Nylars, som formand til at foreslå en forbedring.

Denne virkelighedsgjorde ved anlæg af bølgebrydere i 36 favnes længde på 7-9 fod vand, 6 fod over vandfladen med en dosering på ydersiden.

Nu kunne de store både ligge i læ, og de små både fra dem afhente fangsten.

Af befolkningen, 2900 Rdrl. ydede amtet et lån af 300 Rdrl. for hvilke fiskerne stillede sikkerhed under sognets garanti Indenrigsministeren ydede et tilskud, imod at sognets beboere gav et lignende beløb.

Sct. Nikolai Gilde skænkede 50 Rdrl. Resten blev indsamlet rundt på øen.

Dette havneanlæg var dog kun en midlertidig nødhjælp, for en større havn på stedet var højst fornøden, men sagens akilleshæl var stadig den evindelige tilsanding. Såvel her som ved Snogebæk løftedes imidlertid opgaven af ingeniør H. Zahrtmann ved anlæg af de såkaldte »øhavne«.

Den ved Arnager anlagedes i 1883-84 og er forbundet med land ved en ca. 380 meter lang bro.

Havnen får lån af statskassen

Til hjælp til bestridelse af udgifterne ved anlægget af en bådehavn ved Fiskerlejet Arnager blev det i 1883 ydet havnen et lån af statskassen på 14.000 kroner.

Lånet blev givet rentefrit, hvorimod det skulle afdrages forlods af haveindtægterne og for så vidt disse strækker til - i løbet af 28 år fra den 11. marts 1884 at regne med mindst 500 kroner årlig. Havnen var imidlertid ude af stand til at overholde denne afdragsforpligtelse. Der blev derfor i 1891 bevilget 5 års afdragsfrihed, og havnen har heller ikke senere kunnet betale de skyldige afdrag fuldt ud. På lånet, for hvilken statskassen have 1. prioritets panteret i havnen og dens indtægter, blev der betalt 2.778 kroner 96 øre.

Herefter påhvilede det nu havnen en rentefri restgæld, stor 11.221,04 kr, hvis reelle værdi blev opgjort pr. 11. juni 1905 til 7.360,66 kr.

Havnen beskadedes 1904

Havnen blev ved stormfloden den 31. december 1904 stærkt beskadiget, idet molerne på den største strækning blev raseret oven vande. Overslaget til reparationen lød på 20.000 kr., hvoraf 5/6 blev ydet som statstilskud.

Efter endt istandgørelse ville de egentlige havneværker, idet de genopførtes med forstærket konstruktion, være så gode, at den fremtidige vedligeholdelse kunne ville foranledige en ringe udgift.

Af hensyn til den langs kysten foregående betydelige sandvandring er havnen bygget i en afstand af ca. 600 fod fra land og forbundet med dette ved en bro. Da denne bro blev bygget af træ og allerede da var over 20 år gammel, vil den, idet kun brodekkeket i den forløbne tid er blevet fornyet, i en ikke fjern fremtid kræve forholdsvis betydelige vedligeholdelsesarbejder.

Også vedligeholdelsen af dybden i og ved havnen måtte der, som erklæringen påviste, og som erfaringen også viste, påregnes nogen udgift, skønt tilsanden ved den benyttede havnetype blev indskrænket til et minimum. Det har et nemlig et par gange i den siden havnens bygning forløbne tid været nødvendigt at foretage en oprensning af havneindløbet.

Havnens anvendelse

Havnebestyrelsen har oplyst, at havnen blev benyttet af 19 fiskere og 4 lejlighedsfiskere med 1 dæksbåd, 5 halvdaeksbåde, 12 kvasebåde og 7 rojoller.

Værdien af fiskerredskaberne blev anslået til 9.800 kroner, værdien af den årlige fangst til ca. 15.000 kr.

På grundlag af regnskaberne for årene 1900-1904 blev der opstillet følgende normalbudget for havnen: Indtægter: Havne- og bro-penge samt tilskud fra fiskerne til vedligeholdelse. 222 kr. Udgifter 145 kr. Overskud 77 kr.

Kommissionsbesigtigelse

Den 29. september 1905 besigtigede kommissionen havnen, og efter en længere forhandling med havnebestyrelsen erklærede den sig villig til som fuld afgørelse af restgælden

Der har altid været masser til at hjælpe med arbejdet i Arnager havn. Her kigger nogle af hjælperne på en del af deres udførte job

11.221,04 kr. kontant at betale 2.000 kr. eller ca. 27 pct. af gældens reelle værdi.

Efter fortiden at dømme må kommissionen anse denne affindelses sum for temmelig ringe. Havnen havde nemlig i 30 terminer betalt i afdrag i alt ovennævnte kr. 2.778,95, hvilket svarer til et gennemsnitligt årligt afdrag på 185,26 kr., der kapitaliseret med 25 udgør 4.631,50 kr.

Herefter forlangte kommissionen en affindelses sum på 4.500 kr., men havnebestyrelsen var ikke

at formå til at vedtage en større affindelsessum end 2.000 kr., idet den bestemt fastholdt, at et hvilket som helst større beløb ville ligge over havnens økonomiske kræfter.

Det hedder hertil: - Da det nu i henhold til det foranførte må erkendes, at havnen vil få særlige udgifter ved den ovennævnte træbros vedligeholdelse, hvorved havnens betalingssevne vil blive endnu mindre, end ovenstående normalbudget angiver, mener kommissionen at kunne anbefale, at restgælden 11.221,04 afgøres

ved den tilbudte affindelsessum 2.000 kr.

Havnens drift

Bornholms amtskommune, teknisk forvaltning, udsendte i 1981 en havneundersøgelse af 23 bornholmske havne heri inkluderet Arnager Havn. I redegørelsen fremlægges en velunderbygget disposition med en række informationer.

Således oplyses det, at havnen er privat, selvejende institution med en bestyrelse på 5 ud af havnens 9 erhvervsfiskere.

Driften af havnen finan-

sieres hovedsagelig af vareafgift, der udgør 1½ pct. af værdien af landet fisk, uafhængig af hvilken havn de hjemmehørende lander i. Hertil kommer afgifter på 500,- kr. pr. bådeplads pr. år og på 15,- kr. pr. gæstebåd pr. døgn.

Kommunen yder hjælp ved at levere gratis træ til reparationer. Fiskerflåden beskæftiger 9 erhvervsfiskere, men herunder er ingen beskæftiget i tilknytning til havnen.

Det hedder at selv om Arnager med sine godt 200 indbyggere må betragtes som en oplandsby til Røn-

ne, spiller havnen og fiskeriet en ikke helt uvæsentlig rolle for fiskerlejet.

I en statistisk opstilling blev havnen i 1980 udnyttet af 1 stk. 12-20 båd, 5 stk. 5-12 ton både, 12 stk. joller, 100 overnatninger af gæstebåde, landet fisk: 300 ton, fangstværdi 600.000 kr.

Institutionen Arnager havn prioriterer erhvervsfiskeriet højest og vil ikke give lystbådeejere stemmeret eller udvide kajpladsen til lystbåde, men forbeholder kajplads til eventuelle, nye erhvervsbåde.

I øvrigt henviser til Teknisk forvaltnings redegørelse af Arnager havns tekniske forhold, der findes på siderne 32 og 40 i Bornholms amtskommunes havneundersøgelse, hvori en række nutidige forhold belyses.

Sluttelig skal anføres, at Arnager havns specielle konstruktionsmåde som ø-havn har sin særlige historie og betyder endvidere, at havnen indgår i oplevelsen af en forholdsvis stor kyststrækning.

Set fra Arnager Bugt indgår havnen således som en berigende oplevelsen.

Træk af Bornholms historie:

Skibsbyggeri i Rønne - og Christiansen

Af Eyvind L. Lind

De første oplysninger om skibsbyggeri på Bornholm er optegnet i lybækkernes regnskaber, hvoraf det fremgår, at bornholmerne 1527-34 ydede pantehæren i Lybæk i alt 10 tons smør for tilladelse til at hugge kort træ i Almindingen til brug for deres fartøjer.

Det var således i Rønne, at det meste byggeri foregik, og skibsbyggeriets trivsel på Bornholm skyldtes den fortrinlige bornholmske eg, hvis stamme og krogede grene gav henholdsvis solidt køltømmer og stærke spanter.

I 1488 finder man for første gang skibsbetegnelse som jagt, der har holdt sig til vor tid, og i 1523 første gang betegnelsen bark.

Benævnelserne for de forskellige slags sejlskibe bestemmes dels ved masternes antal og takkelagernes beskaffenhed, dels også selve formen.

Blandt fremasterne var bark, som havde råsejl på de to foreste master, endmastere var blandt andet jagten.

I 1700-tallets sidste halvdel fik Rønne havn

betydelig virksomhed som reparationssted for fremmede skibe.

Det første, større skib

Galeasen »Den nye Prøve« var det første større skib, der blev bygget i Rønne i det følgende århundrede. Galeasen var på 47 læster og blev søsat 1805.

Løst er et gammelt, dansk rummål: 32 tønder korn eller 18 tønder kul.

I 1808 var Rønnes flåde på 1 skonnert, 2 galeaser, 2 chalupper, 21 jagter, i alt 26 skibe med en drægtighed på tilsammen 232 læster. Der foregik den gang en betydelig eksport af bornholmerure og pottemagervarer, og mange småskippere optrådte næsten som grossister på egen skude.

Skibsbyggere

I 1824 kom skibstørmester Niels Bech fra Nyborg til Rønne, hvor han udførte bolværksarbejde ved havnen.

Efter et par års forløb rejste han til Karlshamn.

Skibstørmester Lylof slog sig ned i Rønne 1826

og byggede blandt andet brig »Bonavedde«. Den var med sine 66 læster det hidtil største skib, bygget i Rønne.

1835 blev et mærkeår for skibsbyggeriet i Rønne, idet den kendte skibsbymester S. P. Bech, søn af forannævnte Niels Bech, nedsatte sig her, og han var kun 20 år gammel, da han byggede sit første skib.

Han oplevede at se 84 af sine fartøjer løbe af stabelen i de 30 år han var i Rønne, og de fleste af skibene var barkskibe.

I 1842 byggede han sin første brig, »Bornholm«, der var på 150 r.t. Dette skib må ikke forveksles med en brig af samme navn, som blev bygget i 1885.

Skibe til robbefangst

Det første i Rønne hjemmehørende barkskib blev bygget til robbefangst 1851-52 til erstatning for briggen »Frederikke Louise«, en tidligere engelsk orlogsmænd.

Barken, der fik briggens navn, malle 200 r.t. og blev betegnet som den

smukkeste og bedste Grønlands-farer, Danmark havde ejet.

1852-53 blev der bygget endnu en statelig robbefanger, barkskibet »Frederik den Syvende«, der var på 212 r.t. eller 106 læste.

Det må have været et stolt syn at se 4 barkskibe og 1 brig stævne ud fra Rønne havn på samme dag: 20. februar 1859, på robbefangst. Det var »Frederikke Louise«, »Frederikke den Syvende«, »Thetis« og »Thor, samt briggen »Alfa« af Nexø.

I 1866 ophørte robbefangsten, og samme år begyndte sejladserne til kryolitbruddet på Grønland. Den varede til hen i 80-erne, og i den deltog også barkskibet »Tordenskjold«.

Tordenskjold

1876 flyttede S. M. Bech til Rønne som mester på det værft, hans far, S. P. Bech, havde gjort kendt videnom.

1880 blev barken »Tordenskjold« ombygget. Det var efter datiden et meget flot skib med mange små, hvidmalede, vinduesagtige skodder langs styrbords og

bagbords skibssider, et syn man sådan ikke glemte.

»Tordenskjold« var bygget i Altona i 1842.

»Thyra«, det stolte barkskib, var af engelsk oprindelse. Det strandede ved Bornholms sydkyst 1872, men blev som havarist købt til Rønne og ombygget der.

Mogens Christiansen

I Rønnes sejlskibshistorie kommer man ikke uden om en mand som skibsskredder og købmand Mogens Christiansen, f. 21.12.1828 i Rønne, død 23. 6. 1916 samme sted. Han havde som kgl. agent en usædvanlig karriere. Han var født tæt nord for det smukke fyrtårn på havnebakkens. Tidlig mistede han sine forældre og måtte derfor tage fat på selv at tjene til sit underhold.

Han begyndte som brændehandler, fik allerede som 20-årig skipperborgerskab og førte derefter nogle år sine egne brændeskibe.

Det var en almindelig mening, at han var meget påholdende. Ingen kunne af hans skipper-ydre, hans

beskedne klædedragt se, at han var stor skibsskredder. Men i hans tarveligt udstyrede kontor med den gammeldags pult omsattes der under hans travle virke for millioner af kroner.

Mere end 30 skibe blev han korresponderende reder for.

Månsa går

I et erindringsblad af Anna Bech hedder det blandt andet: - Endnu mindes jeg fra barndommen, at vejen ofte gik ned til »Månsa går« for der at købe en halv sæk skåret birkebrænde for den store sum af 25 øre!

Om sommeren foregik turen med en lille vogn, om vinteren på slæde.

Mogens Christiansen døde 1916, 88 år gammel.

Et minde om den store Rønne-skibsskredder er »Kgl. agent og købmand Mogens Christiansens legat« på 200.000 kroner for søfolk eller deres enker samt andre værdige trængende i Rønne. Hans livshistorie viser, hvad en enkelt mand kan udrette ved megen flid og med lidt held.